

ESKİDEN İŞÇİLER NASILDI?

15 Mayıs 2024

Yıldırım Koç

Benim işçilerle doğrudan ilişkim 1972 yılında başladı. "Eski işçi" dediğimde benim bildiklerim bu yılların işçileridir. Ancak tabii ki daha öncenin işçileri de, "iyice eski işçiler" de var.

Bazı örneklerle başlayayım.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. 1938 yılında bir Dahili Talimatname kabul etti. Bu dahili talimatnamenin getirdiği hükümlerden biri de şuydu:

"İşçinin gelemeyeceği günlerde oğlunu, kardeşini, akrabasını veya arkadaşını göndermek suretiyle yerine diğerini ikamesi caiz değildir." (s.15)

Dahili Talimatname'de böyle bir düzenlemeye neden ihtiyaç duyulur? Demek ki, kendisinin işi çıkıp da işe gelemeyecek olan bazı işçiler, oğlunu, kardeşini, akrabasını veya arkadaşını kendisinin yerine çalışmak üzere fabrikaya gönderiyormuş. Dahili Talimatname bunu yasaklamak gerektiğini duymuş. Bugün böyle bir iş kimin aklına gelir!

T.C.Devlet Demiryolları İşletmesi'nin 1954 yılında yayımladığı TCDD İşçileri Talimatnamesi'ndeki ilginç bir hak da şöyle:

Madde 46: Tayin ve bazı başka durumlarda "işçilerle aile beyannamesinde yazılı aile efradına parasız seyahat ve beş tona kadar ev eşyası, sayısı 25'i aşmamak üzere kümes ve 3'ü aşmamak üzere de küçük baş ehli hayvanları için parasız taşıma müsaadenamesi verilir."

Bu düzenlemeden anlıyoruz ki, 1954 yılında TCDD işçilerinin bir bölümünün küçük baş ve kümes hayvanı varmış; işçiliğin yanı sıra bu faaliyet aracılığıyla bazı ihtiyaçlarını karşılıyorlarmış.

Dahili Talimatnamelerde şaşırdığım bir düzenleme de işyerindeki temizliğe ilişkindi.

T.C.Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü'nün 1946 yılında yayımladığı İş Yerlerine Mahsus Yeknesak Dahilî Talimatname'de "İşyerleri ve İşçilerin Temizliği" başlığı altında şu yasak yer alıyordu:

"İşyerlerinde tükürük hokkalarından başka bir yere tükürülmeyecektir."

Demek işçiler yaygın biçimde sağa sola tükürüyorlardı ki, etrafa "tükürük hokkası" kondu ve işçilerin başka yere tükürmesini yasaklayan bir düzenleme getirildi. Bugün böyle bir düzenleme yapmak kimsenin aklına gelmez.

1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı İş Kanununda işçinin tazminatsız olarak işten çıkarılmasında belirtilen nedenlerden biri şöyledir:

"Madde 16/II/c. İşçi, iş verenin veya vekilinin evinde ikamet ettiği takdirde yaşayış tarzı o evin âdap ve erkânına uygun veya umumî ahlâk bakımından düzgün olmazsa."

Demek ki, İş Kanununda böyle bir düzenleme yapmayı gerektirecek kadar işçi, işverenin veya işveren vekilinin evinde yaşıyormuş. (İşin ilginç yanı, benzer bir düzenleme 1 Eylül 1971 günlü Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ve 2003 yılına kadar uygulanan 1475 sayılı İş Kanununda da - Madde 17/II/c- vardı: "İşverenin evinde oturan işçinin yaşayışının o evin adabına ve usullerine uygun veya genel ahlâk bakımından düzgün olmaması." Bu düzenleme 2003 yılında kabul edilen 4857 sayılı İş Kanununda yer almadı.)

Aktardığım bu örnekler tabii ki tüm işçileri yansıtmıyor; ancak o günlerin işçilerinin davranışlarını anlamada bazı ipuçları veriyor.

Dahili Talimatnamelerden söz etmişken, bir de kamu işletmesinin işçilere önemli bir katkısından örnek vereyim. Nafia Vekâleti Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü'nün 1939 yılında yayımlanan İş Yerlerine Mahsus Yeknesak Dahilî Talimatnamesi'nde şu düzenleme vardır (Bu düzenleme 1946 yılındaki Dahilî Talimatname'de de korunmuştur, s.32):

“Mektep bulunmayan mahallerde çalışan müseccel işçilerin arzu edenlerine ilk tahsil çağındaki çocuklarının idarece tayin olunan şehirlerde açılan paralı pansiyonda iaşe ve ibateleri temin edilmek suretile çocuklar tahsil ettirilir. Bu ocukların babalarından veya velilerinden iaşe, ibate ve ilbas karşılığı olmak üzere 9 ay olan tedris müddetince ayda maktuan beş lirayı tecavüz etmemek şartile işçi ücretinin % 5’i alınır.” (s.29)

Kamu kesimi iřte böyleydi.